

KREDITORS MANTOJUMA LIETĀ

CREDITOR IN INHERITANCE CASE

Alise Reide, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras lektore, doktorante

Summary

According to Article 382 of the Latvian Civil Law that includes the principle of universal succession, an estate is the whole and it comprises all immovable and movable property, as well as transferable rights and obligations. Thus, a person involved in an inheritance case might also be a creditor who has an interest to receive a fulfilment of an obligation either from the estate as the whole based on Article 383 or an heir, if the heir has accepted the inheritance based on Article 705 of the Latvian Civil Law. Therefore, the author reveals the meaning of the term “creditor” in the inheritance case and analyses the most important rights and duties of the creditor in the inheritance case.

Atslēgvārdi: kreditors, mantojums, mantojuma lieta, kreditora pretenzija

Keywords: creditor, inheritance, inheritance case, creditor’s claim

Ievads

Atbilstoši Civillikuma (turpmāk – CL) 382. pantā ietvertajam universālās sukcesijas principam mantojuma masā kā kopībā ietilpst ne tikai kustamā un nekustamā manta, bet arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas piederējušas mantojuma atstājējam.¹ Kā norādīts judikatūrā: “Ievērojot no CL 382. panta izrietošo mantojuma atstājēja mantisko attiecību kontinuitātes principu, nav pieļaujams, ka ar mantojuma atstājēja nāvi izbeigtos kādas viņa tiesības vai pienākumi, kas pēc savas tiesiskās dabas var tikt mantoti.”² Līdz ar to mantojuma lietā iesaistītās personas var būt arī kreditori, kuri vēlas saņemt savas saistības apmierinājumu no mantojuma masas, pamatojoties uz CL 383. pantu, vai no mantinieka, ja tas mantojumu ieguvis, pamatojoties uz CL 705. panta pirmo daļu. Tādēļ šī raksta mērķis ir raksturot kreditora jēdzienu, atklājot tā daudzveidību tiesu praksē, kā arī analizēt nozīmīgākās kreditora tiesības un galvenos pienākumus mantojuma lietā.

¹ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [aplūkots 21.01.2023.].

² Augstākās tiesas Senāta 17.05.2018. spriedums lietā Nr. SKC-1065/2018, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2018> [aplūkots 27.01.2023.].

1. Kreditora jēdziens

Tiesību doktrīnā skaidrots, ka “persona, kurai ir tiesība prasīt saistības izpildījumu, ir kreditors”.³ Kreditors mantojuma lietā var būt persona, kurai ir prasījuma tiesība pret mantojuma atstājēju vai mantojuma masu, pamatojoties uz CL 383. pantu, vai mantinieku, ja attiecīgajā mantojuma lietā ir mantinieks, kas pieņēmis un ieguvis mantojumu, pamatojoties uz CL 705. panta pirmo daļu. Piemēram, ja mantojuma masā ir nekustamais īpašums, kuram ir nekustamā īpašuma nodokļa parāds, tad attiecīgā nodokli administrējošā iestāde kā kreditors var vērst prasījumus pret mantojuma masu kā juridisku personu, kuru pārstāv mantojuma masas aizgādnis.⁴ Tiesu praksē atzīts, ka mantojuma masas juridiskās personas statuss aizsargā arī mantojuma atstājēja kreditorus, kas var vērst savus prasījumus pret mantojumu kā tiesību subjektu, tādēļ nekustamā īpašuma nodokļa maksātājs nekustamā īpašuma mantošanas procesā var būt mantojuma masa, norādot: “Pirms notariālā akta par apstiprināšanu mantojuma tiesībās sastādīšanas (mantojuma apliecības izdošanas) nekustamā īpašuma nodokļa maksātājs par mantojuma sastāvā ietilpstošo nekustamo īpašumu ir mantojuma masa, kas var iegūt tiesības un uzņemt saistības, tostarp apmierināt kreditoru prasījumus. Persona, kas iesniegusi notāram iesniegumu par mantojuma pieņemšanu, kamēr tā kā mantojuma atstājēja tiesību pārņēmējs – mantinieks – nav iestājies viņa vietā, nav atzīstama par mantojumā nekustamā īpašuma tiesisko valdītāju, tātad šai personai līdz mantojuma apliecības saņemšanai nevar uzlikt pienākumu maksāt nekustamā īpašuma nodokli par periodu pirms tās apstiprināšanas mantojuma tiesībās.”⁵

Kreditors var būt ne tikai persona, kurai uzreiz ir konkrēts prasījums par naudas atmaksu (piemēram, aizdevuma līguma gadījumā vai situācijā, kad persona segusi mantojuma atstājēja apbedīšanas izdevumus⁶), jo kreditora statuss mantojuma lietā var izrietēt no visdažādākajiem prasījumiem – piemēram, prasījums par ceļa servitūta nodibināšanu,⁷ prasījums par neatņemamās daļas⁸ vai iegāta izdošanu,⁹ pārdzīvojušā

³ Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 16. lpp.

⁴ Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 59.–60. lpp.

⁵ Senāta 27.03.2020. spriedums lietā Nr. SKA-733/2020, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2020> [aplūkots 27.01.2023.].

⁶ Krauze R., Gencs Z. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.–840. pants). Rīga: Mans Īpašums, 1997, 226. lpp.

⁷ Augstākās tiesas 04.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-229/2017, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2017> [aplūkots 30.02.2023.].

⁸ Tiek skaidrots: “Kopš 2014. gada 1. jūlija spēkā esošais regulējums piešķir neatņemamās daļas tiesīgajiem tiesības uz naudas prasījumu, kas ir puse no likumiskās mantošanas kārtībā mantojamās daļas apmēra, un ar to faktiski definē neatņemamās daļas tiesīgo kā kreditoru, kuram ir tiesības uz naudas saņemšanu [...]” Rīgas apgabaltiesas 27.09.2021. spriedums lietā Nr. C30749819, 17.4 apakšpunkts (atsauce uz: Zile K. Neatņemamās daļas tiesīgā jēdziens, tiesību un pienākumu saturs Civillikumā. Grām.: Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014, 630. lpp.), <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/461963.pdf> [aplūkots 14.03.2023.]. Sk. arī Rīgas apgabaltiesas 01.12.2022. spriedumu lietā Nr. C29495819, <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/498068.pdf> [aplūkots 14.03.2023.].

⁹ Augstākās tiesas 19.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-345/2017, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2017> [aplūkots 02.02.2023.].

laulātā daļas nodalīšanu¹⁰ vai paternitātes fakta konstatēšanu. Minētais apstiprināts arī judikatūrā: “[Pers. A] kā prasītāja ir atzīstama par kreditoru attiecībā pret [pers. B] mantojuma masu. Ne jau tas apstāklis, vai prasītāja ir vai nav atzīta par [pers. C] meitu, bet gan prasītājai piemītošās tiesības lūgt konstatēt paternitātes faktu un secīgi – atzīt mantojuma tiesības – ir par pamatu prasītājas kā kreditoras attiecībai pret [pers. B] mantojuma masu.”¹¹ Tādējādi secināms, ka kreditors mantojuma lietā var būt jebkura persona, kurai ir prasījuma tiesība pret mantojuma atstājēju, mantojuma masu vai mantinieku.

2. Kreditora tiesības

Lai nodrošinātu iespēju kreditoram saņemt saistības izpildījumu, normatīvais regulējums kreditoram piešķir vairākas tiesības mantojuma lietā. Raksta turpinājumā tiks analizētas, autore ieskatā, nozīmīgākās kreditora tiesības – uzsākt mantojuma lietu, uzaicināt mantiniekus, lūgt nodibināt mantojuma apsardzību un aizgādību.

Tiesība uzsākt mantojuma lietu, pamatojoties uz Notariāta likuma (turpmāk – NL) 294. pantu, ir ne tikai mantiniekam, substitūtam, pēcmantiniekam, testamenta izpildītājam, mantojuma aizgādnim, bet arī personām, kas pieteikušas pretenzijas uz mantojumu kā legatāri vai kreditori.¹² Judikatūrā skaidrots: “Mantojuma lietas uzsākšana nav tikai mantinieku ekskluzīva tiesība, šādas tiesības ir arī mantojuma atstājēja kreditoriem. Minētais tieši izriet no NL 294. un 295. panta, kā arī ir nepārprotami secināms no CL 697. panta.”¹³ Tātad situācijā, kad neviens no mantiniekiem nav uzsācis mantojuma lietu, kreditoram ir tiesības ierosināt mantojuma lietu, vērsties pie zvērināta notāra un iesniegumā mantošanas iesniegumu par mantojuma atklāšanās izsludināšanu, pamatojoties uz NL 251. panta 7. punktu. Mantojuma lietas uzsākšana ir priekšnoteikums pārējo tiesību realizācijai, kā, piemēram, aizgādības nodibināšanai mantojumam un mantojuma aizgādņa iecelšanai, lai aizgādnis varētu realizēt mantojumam kā juridiskai personai piemītošās tiesības un izpildīt saistības pret kreditoriem.¹⁴

Saskaņā ar NL 301. pantu kreditoram ir tiesība uzaicināt mantiniekus izteikt savu gribu par mantojuma pieņemšanu, ja mantinieki to nav izteikuši, atsaucoties uz CL 697. pantu. Mantinieki var nebūt izteikuši gribu gadījumā, ja mantojuma lieta vēl nav ierosināta, gan arī gadījumā, ja mantojuma lieta jau ir uzsākta. Tādēļ iesniegums par mantojuma atklāšanās izsludināšanu (NL 251. panta 7. punkts) un iesniegums par

¹⁰ Senāta 14.06.2022. rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-664/2022, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 05.02.2023.].

¹¹ Senāta 2022. gada lēmums lietā Nr. SKC-[B]/2022, 10.3. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 03.02.2023.].

¹² Notariāta likums: LV likums. Pieņemts 01.06.1993. [aplūkots 21.01.2023.].

¹³ Senāta 2022. gada lēmums lietā Nr. SKC-[B]/2022, 10.2. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 03.02.2023.].

¹⁴ Senāta 2022. gada lēmums lietā Nr. SKC-[B]/2022, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 03.02.2023.].

mantinieku uzaicināšanu (NL 251. panta 8. punkts) ir atsevišķi lūgumi, kas pastāv neatkarīgi viens no otra, bet var arī tikt apvienoti. Ja zvērināts notārs ir saņēmis iesniegumu par izsludināšanu (t. sk., ja to ir lūdzis kreditors), notārs izsludina mantojuma atklāšanas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis". Sludinājumā aicināti pieteikties visi, kuriem kā mantiniekiem, kreditoriem vai kā citādi ir kādas tiesības uz mantojumu (NL 297. pants). Šāds sludinājums uzskatāms par publisku uzaicinājumu, kas adresēts neidentificētam personu lokam. Tādēļ tas nošķirams no mantinieku uzaicināšanas ar zvērināta notāra individuālu rakstisku paziņojumu, piemēram, nosūtot ierakstītu vēstuli konkrētajam mantiniekam,¹⁵ CL 697. panta kontekstā (NL 301. pants). Tātad mantinieku uzaicināšana ir atsevišķa procesuālā darbība, kuru iespējams realizēt vienīgi tad, ja šādu lūgumu zvērinātam notāram piesaka attiecīgie subjekti – kreditors vai legatārs (CL 697. pants) vai, piemēram, substitūts vai pēcmantnieks (698. pants)¹⁶ – un ja iesniegumā par mantinieku uzaicināšanu ir norādīti konkrēti mantinieki un viņu dzīvesvietas adreses.¹⁷ Judikatūrā skaidrots: "Saskaņā ar Civillikuma 697. pantu kreditora uzaicinājuma gadījumā mantnieka klusēšana un noteiktas atsauksmes nesniegšana par mantojuma atraidīšanu ir atzīstama par mantojuma pieņemšanu un nevar radīt sekas, kas iestātos mantojuma atraidīšanas gadījumā."¹⁸

Lai gan tiesu praksē atzīts, ka "[z]vērināta notāra aicinājums izteikt gribu par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu ir būtisks procesuālais instruments, lai mantojuma lietā noskaidrotu iespējamo mantinieku loku un attieksmi pret mantojuma pieņemšanu",¹⁹ tomēr jāpiekrīt tiesību praktiķu secinātajam, ka "CL 697. pantā iekļautajai prezumpcijai notariālajā procesā nav efektīva realizācijas mehānisma".²⁰ Proti, neskatoties uz to, ka CL 697. pants imperatīvi paredz, ka mantojums ir uzskatāms par pieņemtu, šī "uz likuma balstīta prezumpcija nedod iespēju zvērinātam notāram izsniegt mantojuma apliecību personai, kas nav izteikusi gribu par mantojuma pieņemšanu".²¹ Atbilstoši procesuālajam regulējumam mantojuma apliecību zvērināts notārs var izsniegt tikai tad, kad kāds no mantiniekiem pieprasa

¹⁵ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: Ministru kabineta 2008. gada 4. augusta noteikumi Nr. 618, 14. nodaļa. Latvijas Vēstnesis, 2008, Nr. 130.

¹⁶ Tiesu praksē ir atzīts, ka CL 698. pantā ir ietverts tikai piemērveida subjektu uzskaitījums, tādēļ tiesības lūgt uzaicināt mantiniekus ir ne tikai substitūtam vai pēcmantniekam, bet arī legatāram, līdzmantiniekam un arī personai, kurai piekristu mantojums, ja pirms viņas mantot aicinātais mantojumu atraidītu. Sk.: Augstākās tiesas 02.08.2016. lēmums lietā Nr. SKC-2078/2016, 7.1. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2016> [aplūkots 28.02.2023.].

¹⁷ Latvijas Zvērinātu notāru padome. Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēm-jautājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Rīga, 2017, 37.–38. lpp., <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 25.02.2023.].

¹⁸ Senāta 30.05.2019. spriedums lietā Nr. SKC-178/2019, 7.2. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2019> [aplūkots 21.02.2023.].

¹⁹ Augstākās tiesas 02.08.2016. lēmums lietā Nr. SKC-2078/2016, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2016> [aplūkots 28.02.2023.].

²⁰ Latvijas Zvērinātu notāru padome 2017, 40. lpp.

²¹ Zīle K. Atsevišķi mantojuma pieņemšanas problēm-jautājumi. Grām.: Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 504. lpp.

mantojuma apliecības izsniegšanu, un mantojuma tiesībās var apstiprināt tikai tos mantiniekus, kuri noteiktajā termiņā un kārtībā izteikuši gribu pieņemt mantojumu un pierādījuši savas mantojuma tiesības.²² Līdz ar to kreditoram būs jāceļ prasība tiesā pret mantinieku, lai saņemtu saistības izpildījumu, atsaucoties uz CL 697. panta prezumpciju.

Pamatojoties uz CL 659. panta pirmo daļu, kreditoram ir piešķirta tiesība lūgt zvērinātu notāru nodibināt apsardzību mantojumam, iesniedzot iesniegumu par mantojuma apsardzību saskaņā ar NL 251. panta 9. punktu. Mantojuma apsardzība ir tiesību instruments, ar kura palīdzību iespējams saglabāt mantojumu masu gadījumā, ja pastāv draudi mantinieku, legatāru vai kreditoru tiesiskajām interesēm un tiesībām.²³ Lai arī materiālā tiesību norma (CL 659. panta pirmā daļa) vispārīgi uzskaita subjektus, kuri tiesīgi lūgt nodibināt mantojuma apsardzību (mantinieks, mantojuma aizgādnis, testamenta izpildītājs, mantojuma atstājēja kreditors vai cita ieinteresētā persona), procesuālā tiesību norma (NL 289. pants) šo subjektu loku sašaurina, nosakot, ka mirušās personas mantu apsargāt var lūgt tikai mantinieks, mantojuma aizgādnis, testamenta izpildītājs, mirušās personas darbavietas administrācija un kreditori. Turklāt attiecībā uz kreditoriem NL 289. panta 4. punkts paredz, ka mantojumu apsargāt var tikai attiecībā uz tādām kreditoru pretenzijām, kas nodrošinātas vai piespriestas ar tiesas spriedumu, un apsargājama ir tikai tā mantojamās mantas daļa, ar kuru pietiek minēto pretenziju apmierināšanai. Tādējādi secināms, ka ne visi kreditori var lūgt apsargāt mantojuma atstājēja mantu, turklāt apsargājamās mantojamās mantas daļa ir aprobežota ar kreditora pretenziju apmēru.

NL 292. pants paredz trīs mantojuma apsardzības līdzekļus – nekustamā īpašuma, glabātavas vai iesaiņojumu aizzīmogošana, nekustamā īpašuma vai kustamās mantas apķīlāšana, naudas līdzekļu apķīlāšana. Zvērināts notārs aicina zvērinātu tiesu izpildītāju veikt nepieciešamās darbības mantojuma apsardzībai, norādot arī attiecīga mantojuma apsardzības līdzekļa piemērošanu. Izņēmuma gadījumā arī bāriņtiesa var gādāt par mantojuma apsardzību.²⁴ Mantojuma apsardzība un aizgādība ir atšķirīgi tiesību institūti,²⁵ tomēr nereti mantojuma lietā tie tiek piemēroti līdztekus, lai visplašākajā mērā aizsargātu ne tikai mantinieku, bet arī kreditoru intereses.

Atbilstoši CL 660. pantam zvērināts notārs pēc mantinieka lūguma vai CL 659. pantā norādītajos gadījumos, saņemis attiecīgu paziņojumu, nodibina aizgādību mantojumam un par to paziņo bāriņtiesai izpildīšanai. Pirmšķietami varētu secināt, ka tiesības lūgt nodibināt mantojuma aizgādību ir tikai mantiniekiem. Tomēr normā ietvertā atsauce uz CL 659. pantu aptver arī CL 659. panta pirmajā daļā uzskaitītos subjektus. Ja, pamatojoties uz CL 659. panta pirmo daļu, kreditors ir tiesīgs lūgt nodibināt mantojuma apsardzību, tad arī kreditors ir tiesīgs lūgt nodibināt mantojuma aizgādību, pamatojoties uz CL 660. pantu, un iesniegt zvērinātam notāram iesniegumu par aizgādības nodibināšanu mantojumam saskaņā ar NL 251. panta

²² Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: Ministru kabineta 2008. gada 4. augusta noteikumi Nr. 618, 102. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2008, Nr. 130.

²³ Latvijas Zvērinātu notāru padome 2017, 129. lpp.

²⁴ Bāriņtiesu likums: LV likums, 85. pants. Pieņemts 22.06.2006. [12.01.2023.].

²⁵ Senāta 22.02.2019. lēmums lietā Nr. SKA-1002/2019, 7. punkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2019> [aplūkots 23.02.2023.].

10. punktu. To apstiprina arī judikatūra: “Mantojuma lietu zvērināts notārs uzsāk pēc tam, kad saņemts mantošanas iesniegums (Notariāta likuma 250., 251. pants) un, iesniedzot zvērinātam notāram mantošanas iesniegumu par mantojuma atklāšanās izsludināšanu, mantinieku uzaicināšanu un aizgādības nodibināšanu mantojumam, kreditors uzsāk mantojuma lietu, kuras ietvaros mantojumam var tikt nodibināta aizgādība un iecelts aizgādnieks.”²⁶

Tiesību doktrīnā norādīts, ka mantojuma aizgādības mērķis ir mantojuma pārvaldīšana un pārstāvēšana, kamēr mantinieki nav apstiprināti mantojuma tiesībās. Mantojums kā juridiska persona (CL 383. pants) var darboties ar savu reprezentantu – mantojuma aizgādni, kamēr mantojuma atstājēja vietā nav iestājies viņa tiesību pārņēmējs – mantinieks.²⁷ Judikatūrā aizgādības institūts atzīts kā mehānisms mantojuma atstājēja un kreditoru tiesisko attiecību un no tā izrietošo saistību izpildes noregulēšanai, norādot: “Aizgādības institūts dod iespēju noregulēt starp mantojuma atstājēju un kreditoru savulaik nodibinātās tiesiskās attiecības un no tām izrietošo saistību izpildi. Tātad mantojuma masas aizgādņim ne tikai ir tiesības, bet arī pienākums iestāties celtajā prasības lietā mirušās personas vietā, lūgt atjaunot tiesvedību lietā, lai strīdu izšķirtu pēc būtības, attiecīgi atzīstot vai arī noraidot saistības pastāvēšanu.”²⁸

Lai arī ir pausts viedoklis, ka prasību pret mantojuma masu varētu celt bez aizgādības nodibināšanas un aizgādņa iecelšanas,²⁹ tam nevar piekrist, jo mantojuma masai kā jebkurai juridiskai personai ir nepieciešams tās pārstāvis, lai tas realizētu mantojumam piemītošās tiesības un izpildītu saistības. Judikatūrā skaidrots: “lai mantojuma masa varētu piedalīties tiesvedības procesā, tai ir nepieciešams pārstāvis, kuru savukārt nevar iecelt, neuzsākot mantojuma lietu. Aizgādības nenodibināšana un aizgādņa neiecēšana neatceļ mantojuma masas juridisko personību, taču bez šīs procedūras mantojuma masa, kā juridiska persona nevar realizēt savas tiesības.”³⁰ Tādēļ, ja kreditors vēlas tiesas ceļā saņemt saistības izpildījumu un vērst prasījumus pret mantojuma masu, tad kreditoram sākotnēji ir jāvēršas pie zvērināta notāra, jāuzsāk mantojuma lieta un jālūdz nodibināt aizgādību mantojumam. Turklāt, ievērojot CL 661. pantā noteikto, kreditoram ir arī tiesības izraudzīties mantojuma masas aizgādni un ieteikt to bāriņtiesai apstiprināšanai.³¹ Bāriņtiesa, pamatojoties uz notariālo aktu par aizgādības nodibināšanu mantojumam, iecel aizgādni

²⁶ Senāta 2022. gada lēmums lietā Nr. SKC-[B]/2022, 10.2. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 03.02.2023.].

²⁷ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.–840. pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 42.–43. lpp.

²⁸ Senāta 01.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-58/2018, 7.4. punkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2018> [aplūkots 25.02.2023.].

²⁹ Snipe A., Šlitke N. Mantojuma masa kā lietas dalībnieks civilprocesā. Jurista Vārds, 2015, Nr. 43, 12.–13. lpp.

³⁰ Senāta 2022. gada lēmums lietā Nr. SKC-[B]/2022, 10.1. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2022> [aplūkots 03.02.2023.].

³¹ Minētais apstiprināts arī tiesu praksē. Sk.: Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 11.11.2021. spriedums lietā Nr. C30587421, <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/464925.pdf> [aplūkots 27.02.2022.].

mantojumam,³² kuru izvēlas saskaņā ar CL 355. un 661. pantu, un pārliecinās, vai izraudzītajai personai ir nepieciešamās spējas un īpašības aizgādņa funkciju veikšanai.³³ Bāriņtiesas lēmums par konkrētas personas iecelšanu vai atteikums iecelt personu par mantojuma aizgādni ir administratīvais akts, kuru var pārsūdzēt administratīvajā rajona tiesā.³⁴ Līdz ar to, ja kreditoram ir tiesības izvirzīt aizgādņa kandidātu, tad kreditoram ir arī tiesības pārsūdzēt bāriņtiesas lēmumu par konkrētas personas iecelšanu par mantojuma aizgādni (ja ir vairāki mantinieki vai kreditori un katrs ieteicis savu mantojuma aizgādņa kandidātu), kā arī bāriņtiesas lēmumu, ar kuru atteikts attiecīgu personu iecelt par mantojuma aizgādni.

3. Kreditora pienākumi

Kreditoram mantojuma lietā ir divi galvenie pienākumi. Pirmkārt, kreditoram ir pienākums iesniegt zvērinātam notāram kreditora pretenziju, kas procesuāli tiek izdarīts, iesniedzot rakstisku iesniegumu zvērinātam notāram.³⁵ Attiecībā uz kreditoru pretenzijām zvērināts notārs izpilda t. s. “pastkastītes funkciju”. Proti, zvērināts notārs tikai pieņem kreditoru pretenziju un iepazīstina ar to mantiniekus (ja tādi ir), bet zvērināts notārs nepārbauda kreditora pretenziju pamatotību un arī mantojuma apliecībā tās nenorāda.³⁶

Otrkārt, kreditoram ir pienākums kreditora pretenziju iesniegt zvērināta notāra uzaicinājumā (sludinājumā par mantojuma atklāšanos) noteiktajā termiņā, ja mantojuma lieta ir uzsākta. Saskaņā ar NL 297. pantu sludinājumā zvērināts notārs uzaicina pieteikties visus, kuriem kā mantiniekiem, kreditoriem vai kā citādi ir kādas tiesības uz mantojumu. Ja likumā nav noteikts citādi, uzaicinājuma termiņš nosakāms pēc zvērināta notāra ieskatiem, bet tas nedrīkst būt īsāks par trim mēnešiem no uzaicinājuma publicēšanas dienas.³⁷ Zvērināts notārs sludinājumā norāda informāciju par to, ka termiņā nepieteiktās kreditoru pretenzijas tiks dzēstas. Minētā procesuālā

³² Judikatūrā tiek skaidrota bāriņtiesas un zvērināta notāra kompetenču nodalīšana mantojuma aizgādības nodibināšanā: “Jautājums, vai pār mantojumu ir nodibināma aizgādība, ir vienīgi notāra kompetencē. Šāds notāra lēmums par aizgādības nodibināšanu vai atteikšanos nodibināt aizgādību (ja notārs atzīst, ka tam nav pamata) nav pārbaudāms administratīvā procesa kārtībā. Savukārt bāriņtiesas kompetencē ir vienīgi izpildīt notāra lēmumu (notariālo aktu) par aizgādības nodibināšanu un iecelt mantojumam par aizgādni ar tam nepieciešamajām spējām apveltītu konkrētu personu.” Sk. Senāta 22.02.2019. lēmums lietā Nr. SKA-1002/2019, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2019> [aplūkots 23.02.2023.].

³³ Bāriņtiesu likums: LV likums, 40. pants. Pieņemts 22.06.2006. [12.01.2023.].

³⁴ Piemēram, sk.: Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 25.11.2022. spriedums lietā Nr. A420209622, <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/491947.pdf> [aplūkots 27.02.2022.].

³⁵ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu. Ministru kabineta 2008. gada 4. augusta noteikumi Nr. 618, 79. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2008, Nr. 130.

³⁶ Turpat, 84., 85. punkts. Sk. arī: Senāta 22.02.2018. lēmums lietā Nr. SKC-631/2018, <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/347040.pdf> [aplūkots 28.02.2023.].

³⁷ Senāta 09.02.2023. rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-382/2023, <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/498531.pdf> [aplūkots 14.03.2023.].

norma ietver CL 705. panta otrajā daļā nostiprināto preklūziju³⁸ – uzaicinājumā norādītajā termiņā nepieteiktās kreditoru pretenzijas dzēš, izdodot mantojuma apliecību vai Eiropas mantošanas apliecību vai taisot aktu par mantojuma lietas izbeigšanu (atzīstot mantojumu par bezmantinieka mantu).

Gan juridiskajā literatūrā, gan arī tiesu praksē vairākkārt aktualizēts jautājums, vai CL 705. panta otrā daļa ir visu kreditoru bieds. Proti, vai visiem kreditoriem ir pienākums pieteikt savu pretenziju uzaicinājuma termiņā.³⁹ Atbilde uz šo jautājumu ir rodama judikatūrā. Atzīts, ka CL 705. panta otrajā daļā paredzētās tiesiskās sekas nav attiecināmas uz nodrošinātajiem (hipotekārajiem) kreditoriem, jo “uzaicinājuma spēks neattiecas uz mantiniekam zināmiem kreditoru prasījumiem, par kādiem, pamatojoties uz zemesgrāmatu publisko raksturu, uzskatāmi zemesgrāmatā ierakstītie hipotekārie prasījumi”.⁴⁰ Turklāt tiek skaidrots, ka CL 705. panta otrās daļas pareizā piemērošanā vispārīgi ir jāvērtē mantinieka informētība par konkrētā kreditora (t. sk. arī nenodrošinātā kreditora) prasījumu pret mantojuma atstājēju neatkarīgi no kreditora pretenzijas pieteikšanas mantojuma lietā, jo šīs tiesību normas “tiesiskās sekas ir attiecināmas uz tiem gadījumiem, kad kreditors, kurš mantojuma lietā nav pieteicis pretenziju, mantiniekam nav bijis zināms”.⁴¹ Līdz ar to secināms, ka šobrīd zvērināta notāra uzaicinājuma termiņā kreditora pretenzija jāiesniedz tikai tiem kreditoriem, kuru prasījumi mantiniekam nav zināmi (piemēram, nav nodrošināti ar hipotēku vai komercķilu vai nav pieteikti pirms uzaicinājuma⁴²). Autores ieskatā, lai sekmētu tiesisko noteiktību un lieki nenoslogotu tiesas, izšķirot jautājumu par to, vai konkrētais nenodrošinātais kreditors mantiniekam ir bijis zināms, atbalstāma iecere normatīvajā regulējumā precizēt, ka “sludinājumā nepieteiktās kreditoru, kuru prasījumi nav nodrošināti ar hipotēku vai komercķilu, pretenzijas tiks dzēstas un saistību tiesības, kas netiek pieteiktas kā pretenzijas sludinājumā par mantojuma atklāšanos noteiktajā termiņā, izbeidzas. Tādējādi padarot likumdevēja gribu nepārprotamu, ka kreditoriem, kuru prasījumi nav nodrošināti ar hipotēku vai komercķilu, savi prasījumi noteiktā termiņā jāpiesaka, citādkā tie tiks dzēsti”.⁴³

³⁸ Preklūzija ir “sevišķs nosacījums, ka kreditoru, kas uzaicinājuma termiņā nebūs pieteicis savas tiesības vai prasības uz atstāto mantojumu, atzīs par tādu, kas zaudējis šīs tiesības vai atteicies no iebildumiem”. Augstākās tiesas 26.05.2017. lēmums lietā Nr. SKC-168/2017, 7.4. apakšpunkts, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2017> [aplūkots 11.03.2023.].

³⁹ Zīle K. Mantojuma pieņemšanas sekas. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 178.–180. lpp.; Zīle K. 2016, 505.–507. lpp.; Latvijas Zvērinātu notāru padome 2017, 68.–79. lpp.; Augstākās tiesas 22.01.2016. lēmums lietā Nr. SKC-1119/2016, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2016> [aplūkots 12.03.2023.].

⁴⁰ Augstākās tiesas 23.11.2017. spriedums lietā SKC-381/2017, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2017> [aplūkots 12.03.2023.].

⁴¹ Augstākās tiesas 15.11.2018. lēmums lietā SKC-1341/2018, <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2018> [aplūkots 12.03.2023.].

⁴² Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933. Atkārtoti izdots 2015, 699. lpp.

⁴³ Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/72746a83-7dae-4985-a60c-e1c866e1ddb5# [aplūkots 11.03.2023.].

Kopsavilkums

1. Kreditors mantojuma lietā var būt jebkura persona, kurai ir prasījuma tiesība, kas vērsama pret mantojuma atstājēju vai mantojuma masu, pamatojoties uz CL 383. pantu, vai mantinieku, ja attiecīgajā mantojuma lietā mantinieks ir un ja tas ir pieņēmis un ieguvis mantojumu, pamatojoties uz CL 705. panta pirmo daļu.
2. Lai nodrošinātu iespēju kreditoram saņemt savu saistības izpildījumu, normatīvais regulējums kreditoram piešķir vairākas tiesības mantojuma lietā – uzsākt mantojuma lietu, uzaicināt mantiniekus izteikt gribu par mantojuma pieņemšanu, lūgt nodibināt mantojuma apsardzību un aizgādību, tostarp izvirzīt mantojuma aizgādņa kandidātu bāriņtiesai apstiprināšanai, kā arī pārsūdzēt bāriņtiesas lēmumu par konkrētas personas iecelšanu vai atteikumu iecelt par mantojuma aizgādni.
3. Normatīvie tiesību akti noteic, ka kreditoram ir pienākums iesniegt zvērinātam notāram kreditora pretenziju notāra uzaicinājumā (sludinājumā par mantojuma atklāšanos) noteiktajā termiņā, lai netiktu piemērota CL 705. panta otrajā daļā nostiprinātā preklūzija, tomēr judikatūrā atzīts, ka šāda pienākuma nav mantiniekam zināmajiem kreditoriem – kā nodrošinātajiem, tā arī nenodrošinātajiem kreditoriem. Lai sekmētu tiesisko noteiktību un mazinātu tiesu noslodzi, atbalstāma iecere normatīvi precizēt, ka tikai nodrošinātajiem kreditoriem (t. i., tiem, kuru prasījumi nodrošināti ar hipotēku vai komerčķīlu) kreditora pretenzijas iesniegšana nav obligāta.